

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Останній етап роботи над сюжетною картинкою – самостійна розповідь за новим сюжетом без допомоги дорослого.

Отже, у роботі над сюжетними картинками об'єднуються діалогічне мовлення (короткі відповіді на запитання в процесі бесіди) і описово-розповідне в усіх трьох його варіантах (опис, розповідь і пояснення). Зрозуміло, що кожного з цих елементів зв'язного мовлення навчають цілеспрямовано, систематично і протягом тривалого часу.

Таким чином, у спеціально створеному для дітей із порушеннями слуху мовленнєвому середовищі навчальний матеріал має бути чітко систематизованим, створювати активні умови для якісного засвоєння лексико-граматичних форм і тим самим забезпечувати перехід до самостійної мовленнєвої діяльності.

Практика роботи з нечуючими дітьми свідчить, що залучення в процесі їх навчання різних форм мови (усної, письмової, дактильної, жестової), розвиток їх слухового сприймання допомагає засвоювати основи наук, дозволяє спілкуватися не лише з нечуючими, але і з чуючими співрозмовниками.

Література:

1. Боскис Р. М. Учителю о детях с нарушением слуха. – М.: Просвещение, 1988. – С. 63–79.
2. Кузмичева Е. П. Методика развития слухового восприятия глухих учащихся. – М.: Просвещение, 1991. – С. 13–41.
3. Леонгард Э. И., Самсонова Е. Г., Иванова Е. А. Я не хочу молчать. – М.: Просвещение, 1990. – С. 51–59.
4. Назарова Л. П. Методика развития слухового восприятия у детей с нарушениями слуха / Под ред. В. И. Селивестрова. – М.: ВЛАДОС, 2001. – С.164–216.
5. Рау Ф. Ф. Формирование устной речи у глухих детей / Ф. Ф. Рау – М., 1981. – С. 25–41.

Шевченко Л. В.*

ТИПОЛОГІЯ НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ У СТРУКТУРІ СУЧАСНОГО УРОКУ МОВИ

Стаття містить відомості про важливість використання різних типів навчальних текстів під час проведення сучасного уроку української мови з метою підвищення його ефективності.

На сучасному етапі розвитку шкільної освіти урок лишається основною формою організації навчального процесу. За грамотної організації він забезпечує міцне й усвідомлене засвоєння навчального матеріалу, сприяє формуванню знань, умінь і навичок, розвиткові загальнолюдських цінностей і якостей особистості.

Сучасний урок у школі має низку особливостей. Окреслимо основні вимоги до уроку української мови, зважаючи на тему нашої статті. До них належать такі: виховання мовної особи-

* © Шевченко Л. В.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

стості, національно свідомого громадянина України. У процесі роботи зі школярами реалізуються комунікативно-діяльнісний, українознавчий, функціонально-стилістичний та інші аспекти навчання мови; забезпечується комплексний підхід до навчання і виховання; реалізуються цілі – дидактично-розвивальна і виховна. На уроці розкриваємо красу й багатство української мови і створюємо умови для сприйняття їх учнями і використання у своїй комунікативній діяльності.

Для того щоб урок був ефективним, учителю слід використовувати можливості учнів, ураховуючи індивідуальні особливості дитини, її творчий потенціал, для активного розумового розвитку, глибокого й усвідомленого засвоєння лінгвістичних знань; спрямовувати роботу на формування комунікативної компетентності та морально-вольових якостей школярів. Продуктивним уроком української мови буде за умови грамотного добору вчителем дидактичного матеріалу. Межі нашої статті не дають можливості описати всі види навчального матеріалу, який можна використовувати на уроці мови, тому вважаємо за необхідне зупинитися на типології навчальних текстів та доцільності їх використання на сучасних уроках української мови в школі.

Про особливості сучасного уроку української мови писали О. Горошкіна, В. Дороз, Т. Ларіна, Т. Окуневич, Н. Остапенко, М. Пентиліук, В. Руденко, Т. Симоненко та інші. Такі науковці як М. Жинкіл, Т. Дридзе, Л. Златів, Д. Ізаренков, Г. Колшанський, М. Пентиліук, Т. Симоненко, Н. Формановська у своїх працях розглядали текст із метою науково-теоретичного аналізу сприймання, розуміння, критеріїв його добору для навчання. У дослідженнях дидактів, психологів, психолінгвістів (А. Брудний, Л. Добраєв, Л. Златів, О. Лурія, Т. Серова, Л. Федотова, Г. Щедровицький, Г. Шелехова) подано розуміння роботи з текстами, особливо науково-навчальними, що характеризуються як складний розумовий процес, котрий містить розпізнавання мовних засобів і зіставлення їх із ситуацією контексту на основі попереднього мовного досвіду читача.

Мета статті – окреслити важливість використання різних типів навчальних текстів під час проведення сучасного уроку української мови з метою підвищення його ефективності.

Для сучасного уроку української мови характерне широке коло завдань, що має перед собою поставити вчитель. Урок має бути спрямований на формування особистості учня, давати школярам загальний розвиток через засвоєння спеціальних знань, передбачених шкільною програмою з мови, розвивати їхні пізнавальні й творчі здібності. Досягти цього можливо за умови використання різних дидактичних завдань, зокрема навчальних текстів.

Текст, з точки зору виконання навчальних функцій, слід розглядати як [1]:

– ілюстрацію функціонування мовних одиниць як зразок мовлення певної структури, форми і жанру;

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

- модель породження мовленнєвого висловлювання, повідомлення або мовленнєвого спілкування (текст-діалог);
- структуру керування смисловим сприйняттям;
- структуру керування навчальними діями тих, хто навчається, – у навчанні аспектів мови (лексики, граматики, стилістики, риторики тощо) і видів українськомовної мовленнєвої діяльності (усіх видів читання, говоріння, аудіювання, письма).

Для ефективної роботи на уроці української мови вчителів варто добирати різні типи текстів монологічного й діалогічного характеру, змішані жанри висловлювань. Це дасть можливість формувати в дітей уміння користуватися різними жанрами, техніками мовленнєвого спілкування, а також визначати їх зв'язок з майбутньою професійною діяльністю, ситуацією ділового спілкування, характером рольової поведінки співрозмовників, міжособистісної і міжрольової взаємодії.

Під час роботи зі школярами педагогу доречно використовувати тексти, що належать до різних типів текстових повідомлень (наукові, науково-популярні, розповіді, афористичні, епістолярні, ділові тексти, приватна комунікація тощо), бо саме вони здатні забезпечити реалізацію поставлених у ході заняття дидактичних цілей.

Застосування різних типів текстів сприяє підвищенню змістовності навчання, розвитку мотивації до самостійного навчання, до пошуку додаткової дидактичної інформації. Разом з тим робота з навчальними текстами активізує учнів, спонукає до творчості, учить управляти своєю увагою, пам'яттю, розвиває мислення, створює можливість для емоційного сприйняття матеріалу.

На всіх етапах навчання мови учні працюють з текстами і поглиблюють знання про їх типи. Школярі повинні знати, що кожен із типів текстів має своєрідну будову. Зокрема, розповідь – це повідомлення про якісь події, що розгортаються в часі (загальна схема розповіді така: початок дії; розвиток подій; кінець події); опис – це висловлювання про певні ознаки, властивості предмета чи явища. В описі дається характеристика людей, предметів, явищ природи шляхом перелічення їх суттєвих ознак. Найголовніше в описі – дати точне яскраве уявлення про предмет мовлення. Роздум – це висловлювання про причини якостей, ознак, подій. У роздумі обов'язковими є частини: теза (основне твердження, чітко сформульована думка); докази, аргументи (підтвердження висунутої тези); висновок (впливає з доказів (узагальнення)). Учителю української мови варто звертати увагу на те, що в основі роздуму лежать причиново-наслідкові зв'язки, які сприяють розвитку аналітичного мислення.

Добираючи тексти, педагогу треба враховувати, що розповідь, опис, роздум в чистому вигляді використовуються нечасто. Описи найчастіше включаються в розповідь або пов'язані з міркуванням; розповідь може доповнюватися роздумом.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

У зв'язку з цим добір текстів для роботи має бути ретельним і грамотним, залежно від поставленої мети.

На уроках української мови доречно застосовувати різновиди навчальних текстів. Так, розповідь поділяється на власне розповідь (оповідання), повідомлення, відповідь, перелік, найменування, оголошення. Кожен з цих видів має підвиди. У повідомленні розрізняємо власне повідомлення, звіт, інформацію, рапорт, донесення, сповіщення та ін. Власне повідомлення – це розгорнута відповідь на питання. Інформація або звіт – це виклад фактичного матеріалу, аналіз окреслених даних, визначення завдань на майбутнє. Описи поділяють на пейзажні, портретні, описи інтер'єру, характеристики людини, предметів, явищ. Роздуми теж бувають різних видів: індуктивні (від часткового, конкретного до загального) і дедуктивні (від загальних положень до конкретних висновків), роздум-твердження (доведення істинності висунутої тези) і роздум-спростування, заперечення (доведення помилковості, хибності висунутої тези), роздум з прямих доведень (справедливість висунутої тези безпосередньо обґрунтовується доказами) і роздум з доведенням від протилежного (істинність основної тези доводять шляхом спростування передбачуваної тези, протилежної їй, що доводиться).

Також учителю-мовнику, використовуючи на своїх уроках різні типи навчальних текстів, варто зважати на те, що вони мають чітку структуру. Навчити школярів розрізняти їх саме за будовою – одне із завдань педагога.

Учні мають усвідомлювати, що розповідь – це повідомлення про якісь події, що розгортаються в часі, тому текст такого типу має початок дії, її розгортання і завершення. Опис за структурою такий: загальне враження, опис деталей, висновки. Вона зумовлена тим, що в описі дається характеристика людей, предметів, явищ природи шляхом перелічення їхніх суттєвих ознак, що ми зазначали вище. Найголовніше в описі – дати точне яскраве уявлення про предмет мовлення. Оскільки в роздумі передбачені причиново-наслідкові зв'язки, то учні повинні вміти його складати за такою структурою: теза, аргументи, висновки.

Зважаючи на те, що в розповіді йдеться про дії особи або предмета, про події, то, працюючи зі школярами, можна поставити запитання до нижченаведеного тексту: що відбувалося?

Так пройшло близько години. Місяць світив у вікно, і промінь його грав по долівці хати. Раптом на яскравій смузі, перетинаючи підлогу, промайнула тінь. Я підвівся і глянув у вікно, хтось вдруге пробіг повз нього і зник бог знає куди. Я не міг думати, щоб ця істота втекла по схилу берега; проте інакше їй нікуди було дітися. Я встав, накинув бешмет, оперезав кинджал і тихо-тихо вийшов з хати. Назустріч мені сліпий хлопчик. Я причаївся біля паркану, і він вірною, але обережною ходою пройшов повз мене. Під пахвами він ніс якийсь вузол і, повернувши до пристані, став спускатися по вузькій і крутій стежині.

Працюючи з описом можна ставити учням такі запитання:

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

який? яка? яке? які?, адже в ньому йдеться про ознаки предмета або особи.

Наприклад:

На лівій руці продавця сидить крихітний веселий фокстер'єрчик. Він надзвичайно малий і милий. Оченята його задурно блищать, мініатюрні лапочки знаходяться в безперервному русі. Фокстер'єр зроблений з якоїсь білої матерії, очі – з литого скла.

Тексти-роздуми відповідають на питання чому? у висловлюванні йдеться про причиново-наслідкові зв'язки між явищами, діями, ознаками. Для роботи з дітьми можна використати такий текст:

Розвиток значень слова йде зазвичай від конкретного до загального (абстрактного). Вдумаймося в буквальне значення таких слів: попередній – що йде попереду; слова-терміни, що позначають абстрактні математичні поняття: «відрізок», «дотична» походять від абсолютно конкретних дієслів дії: різати, дотикатися.

Під час роботи з різними типами тестів учителю варто зважати на методи роботи. Останнім часом поширеними у викладанні мови є активні методики. Використання цих методик характеризується тим, що:

- інтенсивно опрацьовуються й аналізуються наявний досвід і нова сприйнята інформація;
- навчання відбувається у формі цілеспрямованого процесу сприйняття нового навчального змісту та зіставлення його з раніше вивченим;
- навчання відбувається планово і неформально, що залежить від зовнішнього середовища, зокрема психологічного [2].

Отже, застосування активних методик дає можливість у цікавій формі викладати новий матеріал, сприяє поглибленню знань, умінь у комфортних умовах.

Таким чином, зазначене вище дає можливість стверджувати, що на сучасних уроках української мови доцільно використовувати різні типи навчальних текстів, це підвищує ефективність уроку й сприяє кращому засвоєнню знань з усіх мовознавчих розділів.

Література:

1. Дроздова І.П. Типологія навчальних текстів для розвитку професійного мовлення студентів вищих навчальних закладів нефілологічного профілю [електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www-center.univer.kharkov.ua/vestnik/full/347.pdf>
2. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті [електронний ресурс]. – Режим доступу <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/760/>